

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

LA DIFUSIÓ DE LA INNOVACIÓ DOCENT EN L'ÀMBIT D'ECONOMIA I EMPRESA

Una anàlisi de les comunicacions presentades al CIDUI 2012

- Bové Sans, Miquel Àngel¹
miquelangel.bove@urv.cat
- Angla Jiménez, Jesús¹
jesus.angla@urv.cat
- Domingo Vernis, Misericòrdia¹
coia.domingo@urv.cat
- Martín Bofarull, Mònica¹
monica.martin@urv.cat
- Rabassa Figueras, Noemí¹
noemi.rabassa@urv.cat
- Setó Pàmies, Dolors¹
dolors.seto@urv.cat

(1) Universitat Rovira i Virgili
Departament de Gestió d'Empreses
Avda. de la Universitat, s/n. 43204 Reus

- 1. RESUM:** Els nous models d'ensenyament i aprenentatge en l'àmbit universitari demanen unes noves metodologies basades, principalment, en l'aprenentatge actiu dels estudiants. Aquests nous instruments busquen la manera més adequada d'implicar l'estudiant en el seu procés d'aprenentatge. Tradicionalment, s'ha considerat que en els ensenyaments d'Economia i Empresa s'ha estat lent a l'hora d'adoptar, en les seves assignatures, metodologies docents que vagin més enllà de les classes magistrals. Amb l'objectiu d'identificar i donar a conèixer experiències d'innovació docent, aquest

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

treball analitza les característiques principals de les comunicacions presentades per professors de l'àmbit d'Economia i Empresa, a l'edició de l'any 2012, del CIDUI.

2. ABSTRACT: New models of teaching and learning in universities require new methodologies based primarily on students' active learning. These new instruments seek the most appropriate way to involve students in their learning process. Traditionally, it was considered that in the teaching of Economics and Business has been slow to take their courses in teaching methods that go beyond the lectures. With the aim of identifying and disseminating innovative educational experiences, this paper analyzes the main characteristics of communications from teachers in the field of Economics and Business, which have been presented at the CIDUI in 2012.

3. PARAULES CLAU: Innovació docent, Ensenyaments d'Economia i Empresa, Metodologies actives d'aprenentatge, Difusió de coneixement, Participació al CIDUI / **KEYWORDS:** Innovation teaching, Teaching Economics and Business, Active methods of learning, Knowledge diffusion, Participation in CIDUI.

4. DESENVOLUPAMENT:

a) Objectius

La transmissió d'idees i conceptes a través de les classes tradicionals, el que Becker i Watts (1996) anomenen: "*chalk and talk*", és un mètode passiu que menysté l'esforç dels estudiants per implicar-se activament en el seu procés d'aprenentatge i que no serveix per adquirir competències, si aquest és l'únic tipus d'activitat en què l'estudiant desenvolupa la seva formació universitària. Tot i així, les classes magistrals han sobreviscut a moltes generacions de crítiques, perquè dins de les seves limitacions, també val a dir que són eficaces a l'hora de transmetre els continguts de les assignatures. Ara bé, en les metodologies d'aprenentatge actiu, l'objectiu fonamental no és que l'estudiant memoritzi continguts (exclusivament), sinó que adquireixi aquelles competències professionals que s'espera de la seva titulació. L'alumne ha de ser capaç d'afrontar nous reptes amb iniciativa pròpia, i no limitar-se a aplicar només allò que memoritza, i que amb el temps va oblidant.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

L'aprenentatge actiu impulsa l'esperit crític de l'estudiant i el convida a veure's com a constructor del seu propi coneixement, així com a element central de tot allò que es tracta a classe. Els resultats de diferents treballs empírics mostren, que en comparació amb d'altres disciplines, l'àmbit de l'Economia ha estat lent a l'hora d'adoptar, en les seves assignatures, metodologies pedagògiques que vagin més enllà de les classes magistrals (Becker, Watts i Becker, 2006). Fins i tot aquells professors que desenvolupen algunes experiències per incrementar la participació activa dels estudiants en els processos d'aprenentatge, senyalen que les classes magistrals continuen sent la metodologia docent predominant (Watts i Schaur, 2011).

En aquest context, els objectius principals que es plantegen en aquest treball són:

- 1) Conèixer el grau d'intensitat en l'aplicació de pràctiques d'innovació docent en l'àmbit dels ensenyaments universitaris d'Economia i Empresa, i identificar les experiències més rellevants d'aplicació de metodologies actives d'aprenentatge, així com els departaments i universitats més dinàmics en aquest camp. Tot això, en el context d'un congrés d'innovació docent, com a plataforma de difusió d'aquestes experiències.
- 2) Analitzar l'existència de processos de cooperació i de difusió en aquestes innovacions docents, entre la resta d'assignatures d'un mateix ensenyament o entre a altres ensenyaments o universitats.
- 3) Difondre en l'àmbit acadèmic els resultats obtinguts amb el nostre treball d'investigació, especialment, pel què fa a donar a conèixer les experiències d'innovació docent que permeten millorar significativament els processos d'aprenentatge.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

b) Descripció del treball

L'aplicació dels nous models d'ensenyament i aprenentatge demanen unes noves metodologies basades en l'aprenentatge actiu dels estudiants. Aquests nous instruments busquen la manera més adequada d'implicar l'estudiant en el seu procés d'aprenentatge. Es tracta d'incloure l'estudiant en la seva pròpia formació, d'afavorir l'autoreflexió sobre les seves deduccions, i de veure com un mateix pot arribar a resultats i conclusions que tradicionalment només resolvia el professor. En un estudi anterior (Bové et al., 2012) havíem pogut observar l'escassa presència en revistes científiques de treballs sobre innovació docent desenvolupats en els àmbits de l'Economia i de l'Empresa, a les universitats catalanes. Aquest fet posa de manifest l'escassa atenció que han tingut, fins fa molt poc temps, els temes d'innovació docent en aquests àmbits de coneixement, així com la poca rellevància com a possible camp per a la realització de treballs de recerca, amb l'objectiu de fer-ne difusió a través de revistes científiques nacionals o internacionals. Malgrat tot això, també havíem detectat una major presència de comunicacions en congressos sobre docència universitària presentades per professors dels àmbits d'Economia i Empresa. Reflectint-se d'aquesta manera un interès creixent per aquests tipus de treballs, derivat en gran part pels canvis metodològics impulsats amb més o menys força pel procés d'harmonització de l'Espai Europeu d'Educació Superior que s'ha engegat en els darrers anys en les universitats espanyoles.

Tot això ens ha portat a que en aquest treball ens centrem en l'anàlisi de les comunicacions presentades en un congrés sobre docència universitària, per tal de conèixer el grau de participació dels professors dels àmbits d'Economia i Empresa, així com les característiques principals dels treballs presentats. Concretament, hem analitzat les comunicacions presentades al VII Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació (CIDUI), celebrat els dies 4, 5 i 6 de juliol de 2012 a la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. L'organització d'aquest congrés va a càrrec, actualment, dels Instituts de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat Rovira i Virgili, la Universitat de Girona i la Universitat de

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Lleida, la Unitat d'Innovació Docent en Educació Superior de la Universitat Autònoma de Barcelona, el Centre de Qualitat i Innovació Docent de la Universitat Pompeu Fabra i l'eLearn Center de la Universitat Oberta de Catalunya. Es tracta d'un congrés bianual que va començar a celebrar-se l'any 2000 i que és considerat com un espai de col·laboració interuniversitària de les universitats catalanes, obert a la resta de les universitats espanyoles i d'arreu del món. La Taula 1 recull l'evolució de les dades més significatives, en termes de comunicacions i participants, que ha registrat el CIDUI en les seves sis primeres edicions. Després del seu important creixement en les edicions de 2004 i 2006, assolint un màxim de 665 comunicacions acceptades i 1.090 assistents, aquestes dades de participació s'estabilitzen, en les tres darreres edicions (2008, 2010 i 2012) al voltant d'una mitjana de 461 comunicacions acceptades.

Taula 1. Dades de participació als congressos CIDUI, 2000-2010					
Congrés	Seu	Inscrits	Assistents	Comunicacions	
				rebudes	acceptades
I CIDUI 2000	UAB, Hospital de Sant Pau (Barcelona)	422	452	337	227
II CIDUI 2002	URV, Facultat d'Educació i Psicologia (Tarragona)	311	387	366	275
III CIDUI 2004	UdG, Facultat d'Educació i Psicologia (Girona)	631	726	619	452
IV CIDUI 2006	UB, Facultat d'Econòmiques (Barcelona)	975	1.090	882	665
V CIDUI 2008	UdL, Campus de Cappellet (Lleida)	639	815	492	432
VI CIDUI 2010	UPC, Campus Nord (Barcelona)	733	839	666	510
Font: Carrasco, S. (dir.) (2012)					

La metodologia de treball que hem seguit en aquesta investigació ha partit de l'accés a les comunicacions presentades a l'última edició del congrés (CIDUI-2012), a través de la seva pàgina web, on es poden consultar en l'apartat del repositori de comunicacions. Això ens ha permès construir una base de dades que recollís de forma resumida els aspectes més rellevants de les 441 comunicacions presentades per 1.712 autors: títol, autors, universitats, departaments, paraules clau, àmbit temàtic del congrés, àrea de coneixement del contingut

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

de la comunicació, tipus de comunicació i àmbit d'aplicació. A partir d'aquesta base de dades, hem pogut realitzar una anàlisi estadística descriptiva en funció dels departaments de procedència dels autors i de les seves universitats, de la seva distribució territorial, dels seus àmbits temàtics i de les seves paraules clau.

c) Resultats i/o conclusions

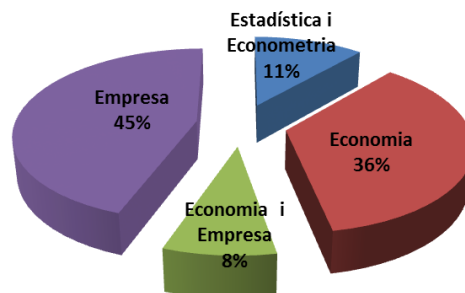
En un treball anterior (Bové et al., 2012) havíem posat de manifest l'escassa presència d'estudis sobre innovació docent, en els àmbits de l'Economia i l'Empresa (de les universitats catalanes), publicats en revistes científiques. Encara que s'observava una major presència de comunicacions en congressos sobre docència universitària, reflectint un creixent interès per l'anàlisi dels temes relacionats amb la docència, impulsat en gran part pel debat i els canvis metodològics impulsats pel procés d'harmonització de l'Espai Europeu d'Educació Superior. Els resultats d'aquesta nova anàlisi sobre les comunicacions presentades en l'edició del CIDUI del 2012, ens mostren una presència significativa de comunicacions presentades per professors de l'àmbit de l'Economia i l'Empresa. D'aquesta manera trobem 65 treballs elaborats per professors d'aquest àmbit de coneixement, que representen un 14,7% del conjunt de les comunicacions. A més, en el nombre d'autors dels treballs trobem 160 professors que pertanyen a departaments d'Economia i Empresa, representant un 9,3% dels autors del conjunt de comunicacions del congrés. També podem senyalar que un 38,5% d'aquestes comunicacions han estat elaborades en col·laboració amb professors de departaments d'altres àmbits de coneixement, mentre que en l'altre 61,5% tots els autors pertanyen a departaments d'Economia i Empresa.

D'altra banda, tal com mostra la Gràfica 1, cal destacar que el 45% dels autors són professors de departaments d'Empresa, un 36% de departaments d'Economia, un 11% de departaments d'Estadística i Econometria, i un 8% de departaments d'Economia i Empresa.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfica 1. Distribució d'autors per grans àmbits de coneixement

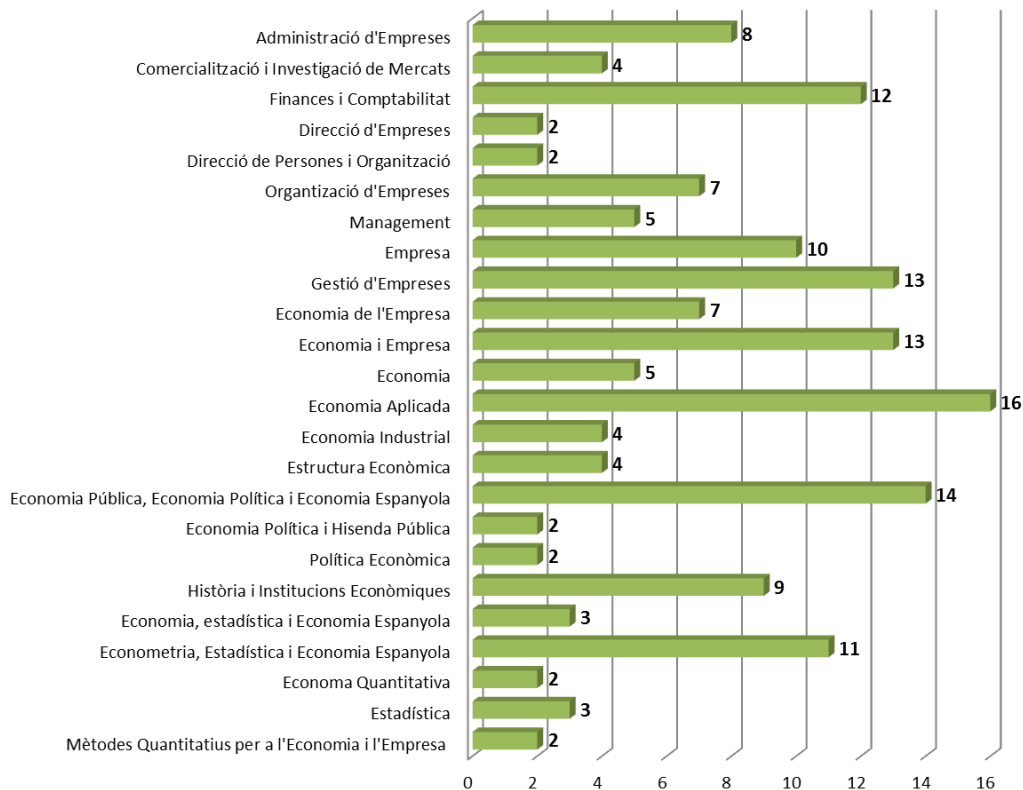
Font: elaboració pròpia

A un nivell més desagregat, tal com mostra la Gràfica 2, destaca la major presència d'autors de departaments d'Economia Aplicada, d'Economia Pública, Economia Política i Economia Espanyola, de Gestió d'Empreses, d'Economia i Empresa, i de Finances i Comptabilitat. Però cal tenir en compte, que en alguns casos el nom dels departaments no permet identificar amb claredat els àmbits de coneixement concret en el qual desenvolupen la seva activitat els autors de les comunicacions. De manera, que seria més interessant poder disposar d'informació sobre àrees de coneixement per tal de obtenir uns resultats més precisos.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfica 2. Autors de les comunicacions per Departaments

Font: elaboració pròpia

D'altra banda, també podem mesurar el grau de participació al CIDUI 2012, dels professors de departaments d'Economia i Empresa, tenint en compte la universitat a la què pertanyen, per tal de veure si hi ha alguna influència de la universitat sobre l'interès en treballar temes relacionats amb la innovació docent. En principi caldria esperar una major presència d'autors de les universitats catalanes, com a organitzadores del congrés a través dels seus ICEs, i de les universitats més grans, ja que compten amb un major nombre de professors. Les dades de la Taula 2, ens mostren una presència, clarament predominant d'autors de comunicacions pertanyents a la Universitat de Barcelona (25,6%), de manera que es corroboraria la hipòtesi del major pes de les universitats catalanes i de les de més dimensió. Si ens fixem en les deu primeres universitats, en nombre d'autors, que representen el 77,3% del total, observem la presència de 7 universitats catalanes, més la Universitat del País

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Basc, la Universitat de València i la Universitat de Saragossa. De manera que fins i tot en aquests dos darrers casos, es podria parlar d'un efecte veïnatge geogràfic amb l'organització del congrés.

Taula 2. Nombre d'autors de comunicacions, de departaments d'Economia i Empresa segons universitat, CIDUI 2012			
	Nombre d'autors	%	% acumulat
Universitat de Barcelona	61	25,6%	25,6%
Universitat de Girona	20	8,4%	34,0%
Universitat Rovira i Virgili	19	8,0%	42,0%
Universitat Autònoma de Barcelona	16	6,7%	48,7%
Universidad del País Vasco	14	5,9%	54,6%
Universitat Pompeu Fabra	14	5,9%	60,5%
Universitat de Lleida	13	5,5%	66,0%
Universitat de València	10	4,2%	70,2%
Universitat Politècnica de Catalunya	9	3,8%	73,9%
Universidad de Zaragoza	8	3,4%	77,3%
Universitat Ramon Llull	7	2,9%	80,3%
Universidad de Santiago de Compostela	6	2,5%	82,8%
Universidad de Granada	5	2,1%	84,9%
Universidad de La Coruña	4	1,7%	86,6%
Universidad de Oviedo	4	1,7%	88,2%
Universidad Rey Juan Carlos	4	1,7%	89,9%
Universidad Carlos III	3	1,3%	91,2%
Universidad de la Rioja	3	1,3%	92,4%
Universitat Oberta de Catalunya	2	0,8%	93,3%
Universidad de Navarra	2	0,8%	94,1%
Universidad de Jaen	2	0,8%	95,0%
Universidad de Almería	2	0,8%	95,8%
Universidad de Vigo	2	0,8%	96,6%
Universitat d'Andorra	2	0,8%	97,5%
Universitat Jaume I	2	0,8%	98,3%
Montpellier Business School	1	0,4%	98,7%
Universidad de Zulia (Venezuela)	1	0,4%	99,2%
Universitat Internacional de Catalunya	1	0,4%	99,6%
Institut Vicens Vives	1	0,4%	100,0%
TOTAL	238	100,0%	

Font: elaboració pròpia a partir de la informació del CIDUI 2012

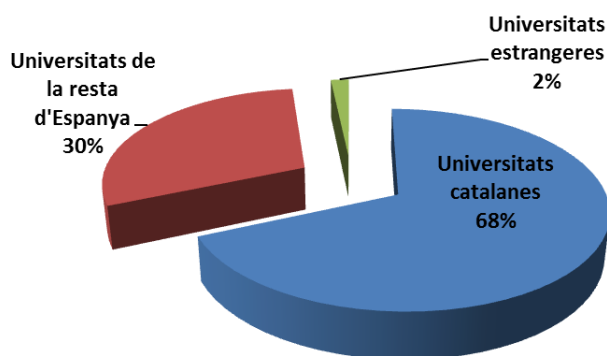
Pel què fa a l'efecte dimensió de la universitat, en el cas de la Universitat de Barcelona, és clar; però les posicions de la Universitat de Girona i de la Universitat Rovira i Virgili, per davant de la Universitat Autònoma de Barcelona, així com la posició de la Universitat Pompeu Fabra i Universitat de Lleida per davant de la Universitat Politècnica de Catalunya, fa que aquest efecte dimensió no estigui tant clar, o que no es pugui generalitzar.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

En qualsevol cas, també hem de tenir en compte l'àmbit geogràfic de procedència dels autors de les comunicacions. En el cas del CIDUI 2012, tal com es veu a la Gràfica 3, de forma majoritària els autors procedeixen d'universitats catalanes, en un 68%; de la resta d'Espanya en un 30%; i de forma molt minoritària d'universitats estrangeres, un 2%.

Gràfica 3. Distribució geogràfica de les universitats de procedència dels autors

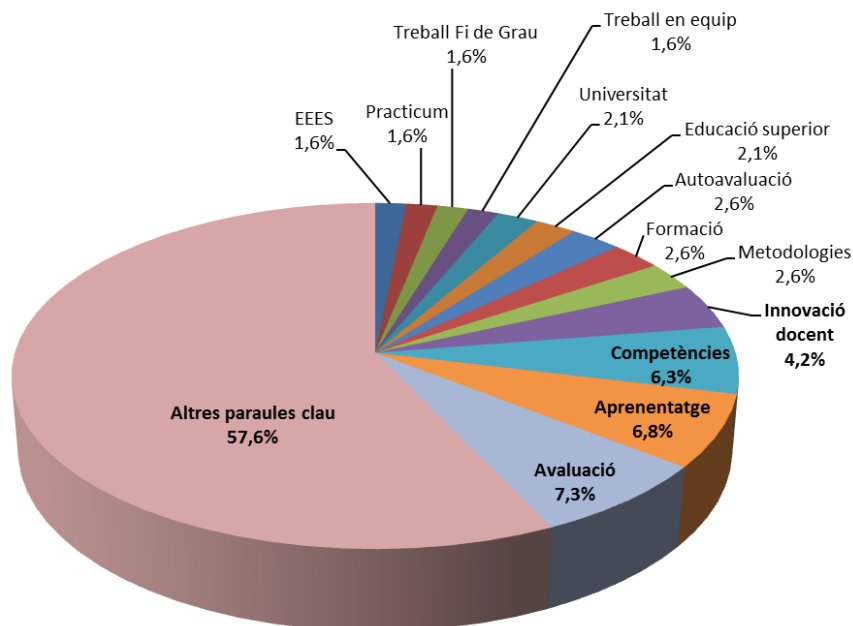
Font: elaboració pròpia

A continuació, si analitzem el contingut de les comunicacions, a partir de l'anàlisi de les paraules clau (veure Gràfica 4) el primer que cal destacar és la gran diversitat de continguts, ja que el 57,6% de les paraules clau no es repeteixen més de dues vegades. Ara bé, les que més s'utilitzen per sintetitzar els continguts són les que giren al voltant dels conceptes següents: avaluació (7,3%), aprenentatge (6,8%), competències (6,3%) i innovació docent (4,2%). Per tant, aquests quatre grans temes serien els dominants en els treballs d'innovació presentats per professors de departaments d'Economia i Empresa. Si afegim al concepte "avaluació" el 2,6% que representa el concepte "autoavaluació", es reforçaria encara més la preocupació pels temes relacionats amb els sistemes "avaluació" que arribarien fins a un 9,9%.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfica 4. Distribució de les paraules clau de les comunicacions

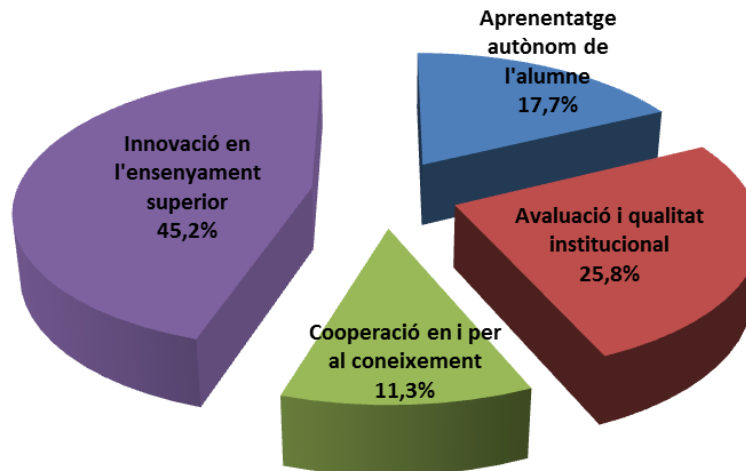
Font: elaboració pròpia

D'altra banda, també pot resultar interessant agrupar les comunicacions segons els àmbits temàtics proposats per la pròpia organització del congrés. Tot i que són àmbits genèrics, els autors de les comunicacions han d'escollir aquell que s'adequa millor als continguts del seu treball, de manera que fa més senzill l'anàlisi sintètic dels temes tractats en les diferents comunicacions. En aquest cas, tal i com podem observar en la Gràfica 5, el 45,2% de les comunicacions es situen en l'àmbit de la innovació en l'ensenyament superior, el 25,8% en l'àmbit de l'avaluació i la qualitat institucional, el 17,7% en l'àmbit de l'aprenentatge autònom de l'alumne i l'11,3% en l'àmbit de la cooperació en i per al coneixement. D'aquesta manera, queda relativitzat el pes dels temes relacionats amb l'avaluació, que apareixia a la Gràfica 4, degut a la gran diversitat de paraules clau utilitzades en les comunicacions.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfica 5. Distribució de les comunicacions per àmbit temàtic del congrés

Font: elaboració pròpia

Finalment, destacar que un dels principals objectius del nostre treball era poder conèixer quin és l'estat actual de les experiències innovadores d'ensenyament-aprenentatge dutes a terme en els ensenyaments d'Economia i Empresa. Ja que estem plenament convençuts de el coneixement i la sistematització de totes aquestes experiències permetran generar no només un important impuls a la seva difusió sinó també augmentar-ne la seva utilització per part d'altres professors que fins al moment no s'havien plantejat la seva aplicació. D'aquesta manera es produeix un efecte multiplicador en l'aplicació de noves metodologies per part del col·lectiu docent i com a conseqüència una millora en els resultats dels processos d'aprenentatge en les Facultats d'Economia i Empresa, que tradicionalment no han estat gaire proactives a l'hora d'implementar innovacions metodològiques en l'àmbit de la docència.

Tanmateix, també volem posar de manifest que la participació en congressos sobre innovació docent (ja sigui a nivell individual, en grup o institucionalment) resulta de vital importància per l'avenç del coneixement en aquest àmbit, ja que no només actuen com un important mecanisme de difusió i projecció internacional de les innovacions metodològiques en els processos d'ensenyament-aprenentatge a la universitat, sinó també

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

pel fet de que la participació en aquests congressos permeten compartir, discutir i contrastar amb altres docents les experiències dutes a terme. En aquest sentit, cal destacar la importància que tenen els Instituts de Ciències de l'Educació de les universitats catalanes en la promoció de la innovació docent i la col·laboració interuniversitària, tant per l'organització de cursos, en la difusió de recursos i metodologies, com en l'organització del congrés CIDUI. La possibilitat d'utilitzar la informació sobre les comunicacions presentades a aquest congrés pot permetre'ns conèixer quin és l'estat i l'evolució de la innovació docent, principalment, a Catalunya. En futurs treballs volem ampliar la nostra anàlisi per incloure tots els àmbits de coneixement que participen en el CIDUI i estudiar la seva evolució a través de les dades dels congressos celebrats des del 2000. Considerem que per facilitar el tractament de la informació sobre les comunicacions presentades i poder identificar més clarament algunes característiques dels autors i dels temes analitzats, es podria millorar l'aplicatiu i les plantilles dels documents que recullen aquestes dades, a l'hora de fer la inscripció i l'enviament de les comunicacions a través de la pàgina web del congrés. També podria ser interessant l'ampliació dels àmbits temàtics de les comunicacions, per tal de poder concretar millor els temes tractats en cada comunicació i facilitar la identificació i l'anàlisi dels aspectes més treballats dins de la innovació docent universitària.

Lògicament, existeixen altres congressos sobre docència i innovació docent, centrats en determinades àrees de coneixement o en determinats aspectes metodològics o instrumentals, però el CIDUI ens permet disposar d'informació més global degut a la diversitat dels seus participants i dels temes que presenten les seves comunicacions. Però cal tenir en compte, que existeixen altres mecanismes i aplicacions d'innovació docent que no queden recollides, necessàriament, a través de les comunicacions a congressos. En aquest sentit, la disponibilitat de dotacions tecnològiques, la utilització de plataformes docents, els equips informàtics i de comunicacions, el personal de suport a la docència, el desenvolupament d'eines d'avaluació, la implicació dels estudiants, el suport dels equips directius dels centres i el reconeixement institucional són elements que afecten als

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

processos d'innovació docent i els seus resultats. Per tant, cal tenir en compte aquests elements, no sempre visibles, fer-ne difusió i donar-los el reconeixement institucional necessari, ja que permeten millorar els processos d'ensenyament i aprenentatge de les nostres universitats.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Alonso, J. (1991): *Motivación y aprendizaje en el aula. Cómo enseñar a pensar.* Sanitllana. Madrid.

Alonso, J. (1999): *¿Qué podemos hacer los profesores universitarios para mejorar el interés y el esfuerzo de nuestros alumnos por aprender?.* A Ministerio de Educación y Ciencia: Premios Nacionales de Investigación Educativa, 1998. MEC. Madrid.

Amat, O. (2010): *Aprender a enseñar. Una visión práctica de la formación de formadores,* 6a ed. Profit editorial. Barcelona.

Bain, K. (2006): *El que fan els millors professors d'universitat.* Universitat de València. València.

Becker, W. i Watts, M. (1996): Chalk and Talk: A national survey on teaching undergraduates conomics. *American Economic Review*, 86 (maig) : 448-53.

Becker, W. i Watts, M. (1998): *Teaching Economics to Underghrduates: Alternatives to Chalk and Talk.* Edward Elgar. Cheltenham. UK.

Becker, W.; Watts, M. i Becker, S. (2006): *Teaching Economics. More Alternatives to Chalk and Talk.* Edward Elgar. Cheltenham. UK.

Benzinger, C. i Christ, P. (1997): A summary of teaching methods among economics faculty. *Journal of Economic Education*, 28 (primavera): 182-88.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Bové, M.A.; Angla, J.; Domingo, M.; Martín, M.; Rabassa, N. i Setó, D. (2012): *Experiències d'innovació docent en els ensenyaments d'Economia i Empresa a les universitats catalanes*. VII Congrés Internacional de Docència Universitària i Innovació. Barcelona.

Carrasco, S. (dir.)(2012): *La universitat: una institució de la societat*. Ediciones Octaedro. Barcelona.

Lage, M.J.; Platt, G.J.; i Treglia, M. (2000): Inverting the Classroom: a Gateway to Creating an Inclusive Learning Environment. *Journal of Economic Education*, vol. 31, núm. 1 (Winter): 30-42.

Leet, D. i Houser, S. (2003): Economics Goes to Hollywood. Using Classic Films and Documentaries to Create an Undergraduate Economics Course. *Journal of Economic Education*, Vol. 34, núm. 4 (Fall): 326-332.

McGoldrick, K. i Hoyt, G. (ed.) (2011): *International Handbook on Teaching and Learning Economics*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham Glos, UK.

MEC (2006): *Propuestas para la renovación de las metodologías educativas en la Universidad*. Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid.

Pedró, F. (2005): *Manual d'introducció a la docència. Horitzó Bolonya*. Universitat Pompeu Fabra.

Prieto, L. (2008): *La enseñanza universitaria centrada en el aprendizaje. Estrategias útiles para el profesorado*. Ediciones Octaedro i ICE-UB. Barcelona.

Rhodes, E.L. i Cerveny, R.P. (1984): Interactive Video as an Economic Teaching Supplement. *Journal of Economic Education*, vol. 15, núm 4 (Fall): 325-328.

Salemi, M.K. i Walstat, W. B. (2011): *Teaching Innovations in Economics. Strategies and Applications for Interactive Instruction*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham Glos, UK.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Servei de Recursos Educatius de la URV (2006): *Guia de metodologies docents*. Publicacions URV, Tarragona.

Silberman, M. (1996): *Active Learning: 101 Strategies to Teach Any Subject*. Temple University. Pennsilvània.

Watts, M. i Becker, W. (2008): “A Little More than Chalk and Talk: Results from a Third National Survey of Teaching Methods in Undergraduate Economics Courses”. *The Journal of Economic Education*, 39, (3), pp. 273-286.

Watts, M. i Schaur, G. (2011): “Teaching and Assessment Methods in Undergraduate Economics: A Fourth National Quinquennial Survey”. *The Journal of Economic Educations*, 42 (3), pp. 294-309.